

## Tinglazuur gaf ons grove aardewerk een porseleinlook

# Goed gejat

*Delftsblauwe vaasjes, kannen en sleutelhangers... Toeristen nemen ze maar wat graag mee als souvenir uit ons land. Maar hoe Nederlands is Delfts blauw eigenlijk?*

■ TEKST: CARIN RÖST

**D**enk je aan Nederland, dan denk je aan kaas, tulpen en klompen. En natuurlijk aan Delfts blauw. Tegenwoordig worden de witte, blauwbeschilderde kannen en schotels vooral als pronkstuk gebruikt. Maar vroeger waren het meestal alledaagse gebruiksvoorwerpen. In de zeventiende eeuw,

oftewel de Gouden Eeuw, werd volop gegeten en gedronken van het porseleinachtige servies. Het was zelfs een tijd lang 'hip' om de muren van je huis met delftsblauwe tegels te beplakken. Maar waar kwam dat Delfts blauw eigenlijk vandaan? En werd het bijvoorbeeld alleen geproduceerd in Delft?

### ● Porselein is net echt

Delfts blauw is eigenlijk het goedgelukte resultaat van een mislukte poging om Aziatisch porselein na te maken. Het begon allemaal aan het begin van de zeventiende eeuw. In 1602 startte de VOC, de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, haar handel vanuit Azië. Schepen brachten behalve thee, specerijen en zijde ook Chinees porselein mee terug naar Europa. Het waren witte borden, kommen en andere serviesonderdelen met daarop blauwe schilderijen. Dit werd kraakporselein genoemd. Niet vanwege het geluid, maar omdat 'caraque' de naam is voor het type schip dat het porselein vervoerde. De Nederlandse aardewerkbakkers schrokken van de concurrentie uit Azië. Al sinds de vijftiende eeuw maakten ze daar



Hollander kan het haast niet: een molen in Delfts blauw.

### Snel bakken

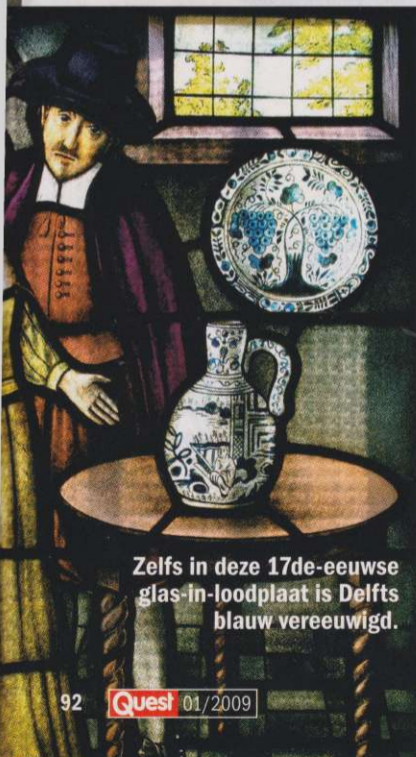
**E**en siroopkan, een saladebak en een zoutvat dat op een voet staat. Dat moest je als leerlingaardewerkbakker, ofwel gezel, in 1654 allemaal kunnen bakken. Uit één stuk klei welteverstaan. En dat was nog niet alles: je moest ook 30 mooie kleine schoteltjes maken. Dat moest binnen een bepaalde tijd gebeuren. Daarna keurden 2 meesters de proeven. Alleen wie voor de test slaagde, kon als delftsblauwbakker aan de slag.

aardewerk van rode klei, majolica genaamd. Alleen was dat veel grover vergeleken met het fijne porselein uit China. Bovendien was het minder mooi versierd. Als ze nou eens probeerden om dat kraakporselein met de kunstige afbeeldingen na te maken... Dat was makkelijker gezegd dan gedaan. Want de Nederlanders misten een belangrijke grondstof voor porselein, zegt Titus Eliëns. Hij is hoofd collecties van het Gemeentemuseum Den Haag, dat

meerdere tentoonstellingen over Delfts blauw samenstelde. 'Het Chinese porselein was gemaakt van klei met kaolien. Kaolien is een materiaal dat in China wordt gewonnen. In Nederland en de rest van Europa kun je dat niet vinden.' Om het aardewerk toch zo veel mogelijk op porselein te laten lijken, bedekten de Nederlanders de klei met een laagje wit tinglazuur. Dat is een mengsel van onder meer tin en kwarts. De glasachtige laag gaf het baksel de witte kleur van porselein. Bovendien, vertelt Eliëns, zorgde het glazuur ervoor dat het aardewerk waterdicht werd, net als porselein. Over het glazuur schilderden ze blauwe patronen, net als op het Chinese porselein. Voilà: Delfts blauw was geboren.

### ● Delft ligt strategisch

Waarom heette het aardewerk dat zo ontstond eigenlijk Delfts blauw? Werd het alleen in Delft geproduceerd? Dat niet. Ook in Rotterdam en het Friese Makkum stonden bijvoorbeeld fabrieken. In Delft vond je wel de meeste bakkerijen: in het midden van de zeventiende eeuw zelfs meer dan dertig. Waarom juist daar? 'Ten



Zelfs in deze 17de-eeuwse glas-in-loodplaat is Delfts blauw vereeuwigd.



Waarom zou je een 17de-eeuwse zeeslag afbeelden op papier als het ook op tegels kan?



Net als eeuwen geleden worden bij De Koninklijke Porceleyne Fles voorwerpen met de hand beschilderd.

eerste lag Delft niet ver van Delfts-haven (het huidige Delfshaven, red.),' schrijft Daniel Lunsingh Scheurleer in zijn boek *Delfts blauw*. Via deze haven konden rechtstreeks grondstoffen worden ingevoerd. En wat ook meehielp, schrijft hij, was dat rond 1640 een aantal bierbrouwerijen failliet ging. Daardoor kwamen arbeidskrachten en gebouwen ter beschikking. Overigens heet het aardewerk dat buiten Delft is gemaakt, ook Delfts blauw, legt Eliëns uit. 'Als het maar een witte onder-

grond met blauwe versieringen heeft. Is de ondergrond bijvoorbeeld zwart, of hebben de versieringen een andere kleur, dan heet het gewoon Delfts aardewerk.' Werd vroeger aardewerk vanuit Azië geïmporteerd, aan het einde van de zeventiende eeuw vroeg het oosten juist om westers blauw. De productie in ons land steeg. Het werd een ware hype. Op een gegeven moment kwamen zelfs producten die normaal van hout werden gemaakt, in een Delftsblauwe variant op de markt. Zo-

als violen en vogelkooien. En toen de pruik aan het einde van de zeventiende eeuw helemaal in was, werden zelfs Delftsblauwe pruikenstandaards gemaakt.

#### • Fabrieken verdwijnen

Maar rond het begin van de achttiende eeuw keerde het tij. Op verschillende gebieden ontstond concurrentie. Zo vond de Duitse alchemist Johann Böttger in 1709 een manier om echt porselein te maken. Eliëns: 'Hij stuitte op een materiaal dat op kaolien leek. Het porselein dat hij daarmee kon maken, was luxer dan het aardewerk. Dat sloot aan bij de smaak van die tijd. Op verschillende plaatsen in Nederland ontstonden vanaf de jaren zestig van de achttiende eeuw porseleinfabrieken.' Iets later kwam vanuit Engeland ook het goedkopere aardewerk van de fabrikant Wedgwood op de markt. Een voor een gingen de aardewerkfabrieken over de kop. Omdat het aardewerk snel brak,

is er tegenwoordig relatief weinig Delfts blauw over. In Delft staat nog één fabriek die het hoofd boven water heeft gehouden. Het is De Koninklijke Porceleyne Fles, de enige Delftsblauwfabriek van Nederland die sinds de Gouden Eeuw onafgebroken draait. ■

carin.rost@quest.nl

#### ! MEER INFORMATIE

[www.royaldelft.com](http://www.royaldelft.com): website van De Koninklijke Porceleyne Fles, de enige Delftsblauwfabriek die sinds de 17de eeuw in werking is.  
[www.delftsaardewerk.nl](http://www.delftsaardewerk.nl): kenniscentrum Delfts blauw van het Gemeentemuseum Den Haag.  
*Delfts blauw*, Daniel Lunsingh Scheurleer (Van Dishoeck, 1975): oud, maar interessant boekje over de geschiedenis van het aardewerk.



Op deze schijf wordt aardewerk 'gedraaid'. Als dat niet mogelijk is, dan moet het worden gevormd in een mal.

## Van klei tot kan

**D**elfts blauw was niet het gemakkelijkst om te maken. Veel baksels raakten beschadigd tijdens het bakproces. De productie verliep, en verloopt nog steeds, volgens de volgende vaste stappen.

**1** Klei wordt gewonnen en vermengd met water. Daarna kan het worden gezeefd. Dan

wordt de klei gedroogd en in stukken gesneden.

**2** Nu wordt de klei gedraaid of gevormd. Voorwerpen met een eenvoudige vorm worden op de schijf gedraaid, net als bij pottenbakken. Is de vorm ingewikkelder, dan worden eerst vormen of mallen gemaakt. Om die reden is gevormd Delfts blauw dan ook

duurder dan gedraaid Delfts blauw.

**3** De klei wordt voor de eerste keer gebakken, bij circa 1000 graden Celsius. Deze bakgang heet biscuit en duurt 17 tot 20 uur. Het ruwe materiaal dat ontstaat, wordt geglazuurd door het onder te dompelen in een tinglazuurbad. Daarop brengt de

kunstenaar vervolgens de tekening aan.

**4** Nu gaat de klei voor de 2de keer de oven in. Deze bakgang heet gladbrand, en duurt nog langer: 36 tot 40 uur. Als het glad gebakken spul uit de oven komt, wordt een verdeling gemaakt in goede en slechte kwaliteit. Het verschil daartussen kan erg groot zijn.